

tinum scripta, quae habetur in Cap. *Cum Clerici XIV.*
De verborum significacione. In utraque Ecclesia Graeca pariter, et Latina osculum Sacerdoti recens ordinato datum ab Episcopis olim fuisse, liquido constat ex vetere Ordine Romano.

X. Quamvis alii inferiores Ordines nonnisi certis anni temporibus ex praescripto Summorum Pontificum ac Sacrorum Canonum conferri debeant, Episcopos tamen iam inde a primis temporibus Ecclesia Latina consecrare Dominicis cunctis diebus consuevit. Certe in tertia Carthaginensi Synodo, habita anno CCCXCVII. Canone XXXIX. ita locutum fuisse legimus Aurelium Carthaginensem Archiepiscopum: *In hac Ecclesia, ad quam dignata est vestra sanctitas convenire, crebro, ac pene per diem Dominicam Ordinandos habemus Episcopos.* Sed et vulgariter Alcuinus de *Divinis Officiis*, in eo capite, quod inscripsit: *Sabbatum in XII. Lectionibus*, eiusdem disciplinae ordinandorum Episcoporum die dominica hanc rationem assignat: *Episcopi consecratio, qui est Vicarius Apostolorum, imo et Christi fit in Dominica, quia eodem die per donum Spiritus Sancti Dominus dignatus est illustrare corda Apostolorum.* Additi demum videntur dies festivi, quibus populi conventus commode fieri posset, quem Episcoporum consecrationi adesse congruum est. Etsi vero hodie regulariter Episcoporum Ordinationes mane diei Dominicæ celebrentur, constat tamen, eas olim nocte Sabbati, aut Dominicæ summo mane, perseverante adhuc jejunio, celebratas fuisse, post secundum scilicet Matutinarum nocturnum; uti addiscimus ex antiquo Romano Ordine. Et quidem S. Cornelius Papa apud Eusebium Lib. IV. *Historiae*, cap. XLIII. enarrans irregularē Novati Ordinationem, eum *hora decima consecratum fuisse asserit.* Jam vero quanam Missae parte olim perageretur Episcoporum ordinatio, non consentiunt Libri Pontificales. Fuit tamen antiquus mos, ut Episcopus sacra facturus, in Sacrario, non in Altari, uti hodie fit, sacras vestes indueret. Mox tam Electus, quam Episcopus consecrator, eiusque assistentes, ac Ministri, sacris indui-

vestibus, e Sacrario ad Altare procedebant, id quod ex variis Pontificalibus deduci potest. Mos est insuper Ecclesiae antiquus, ut senior Assistentium, qui Electum Consecratori offerunt, ipsum Consecratorem alloquatur his verbis: *Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica, ut hunc praesentem Presbyterum ad onus Episcopatus sublevetis.* Ex iis verbis, quibus, qui Electum praesental Ordinatori, rogat, ut ad onus *Episcopatus* eum sublevet, manifestissime apparet id quod docet S. Augustinus Lib. XIX. *de Civitate Dei*; cap. XIX. *Episcopatum nomen esse operis, non honoris.*

XI. Prisci praeterea est instituti, ut is qui in Episcopum consecrandus est, confessioni Fidei, et promissioni generali servandorum Canonum, expressam etiam adjungat obedientiam Sedi Apostolicae, quamque verbo emiserat Fidei Confessionem, eamdem scripto redderet et super Altare deferret. Bonifacius Moguntinus Episcopus suam super Corpus S. Petri Principis Apostolorum detulit, eamque resert Othlonus in eius vita capite decimoquarto. Antiquissimum est Episcopi examen non solum in descriptis a Pontificali Romano interrogationibus, desumptis pene ad verbum ex antiquo Ordine Romano, et priscis Pontificalibus Libris, sed et in multis aliis capitibus, quae ex Canone Carthaginensis quarti constat. Non ergo secunda Nicaena Synodus, uti existimat Martene, examen istud primo praescrispsit, sed quarta Carthaginensis. Istud porro examen, quod ipso Ordinationis die post Missae solemnis introitum faciendum praescribunt Pontificales Libri quamplurimi, olim feria sexta ante Ordinationem, quae die Dominicæ celebrari solebat, peragebatur: saltem id colligimus ex examine Williberti Cataulensis Episcopi, qui illa die fuit examinatus. In Pontificali Bisuntino ad usum Turonensis Ecclesiae accomodata electionis quidem examen feria sexta, interrogaciones vero de Fide ipsa die Ordinationis ante Missam faciendae praescribuntur. De Litanis in Ordinatione Episcoporum dicendis haec habet Ordo Romanus: *Inci-
pital Chorus Kyrie eleison cum Litania, et prosternat se Or-*

dinator, Electi simul cum Electo, et ceteris Episcopis ante Altare super stramenta, usque dum dicat Schola, Agnus Dei. De eodem Litaniarum ritu loquitur Pontificale Moguntinum, et Pontificale Ecclesiae Lugdunensis. Recitatis Litanis, Liber Evangeliorum ex veteri Ecclesiae instituto Capiti in Episcopum consecrandum imponitur, ut perspicue constat non modo ex veteribus omnibus Pontificalibus, et priscis Scriptoribus tum Latinis, tum Graecis, sed etiam ex Sacramentario S. Gregorii, ac praesertim ex Concilio Carthaginensi IV. canone secundo, ubi ita legitur: *Episcopus cum ordinatur, duo Episcopi ponant, et teneant Evangeliorum Codicem super caput, et verticem eius; et reliqui omnes Episcopi, qui adsum, manibus suis caput eius tangant.* Est autem summopere hic admonendum, triplicem varietatem apud antiquos Scriptores reperiri circa hunc ritum impouendi Codicis Evangelii supra caput Episcopi consecrandi, uti recte observat Martene de antiquis Ecclesiae Ritibus Lib. I. cap. VIII. art. X. Prima varietas respicit ipsum Evangelium. Etenim pervetustus Auctor Apostolicarum Constitutionum Libro VIII. cap. IV. et Simeon Thessalonicensis de Sacris Ordinationibus, cap. VII. diserte docent, apertum imponi. Latini vero omnes nihil definunt, nam simpliciter dicunt, Evangelium imponendum. Altera varietas locum respicit, cui Evangelium imponitur. Latini variant; alii quidem et antiquissimi Pontificales dicunt, generaliter super caput eius, alii scapulis imponendum esse, alii distinctius, super verticem eius, et inter scapulas: *Duo Episcopi, inquit vetus Ordo Romanus, ponant et teneant Evangeliorum Codicem super cervicem eius, et inter scapulas, clausum.* Atque id quidem legere est in plurimis Libris Pontificalibus pervetustis. Graeci Rituales, et Simeon Thessalonicensis dicunt, imponi super caput et cervicem Ordinandi. Tertia tandem varietas Evangelium tenentes spectat. Auctor Constitutionum Apostolicarum capite quarto hoc officium Diaconis videtur tribuere; Synodus IV. Charthaginiensis Canone secundo, Sacramentarium S. Gregorii, Ordo Romanus, et Pontificales Libri pene

omnes ipsum munus tribuunt Episcopis assistantibus. Mystica enarrati ritus interpretatio multipliciter a Sanetis Patribus edocetur. S. Petrus Damiani in Sermone primo de Dedicatione, hanc rationem tradit: *Ponitur et Evangelica pagina super caput illius recumbentis, ut verbo vitae sentiat excedere rationem, et oculi eius deficiant in eloquium Dei.* Tandem, ut ea omittam, quae scribit Durandus in suo Rationali Lib. II. cap. XI., Simeon Thessalonicensis de sacris Ordinationibus, capite septimo, ea inquit actione significari, eum qui in Episcopum consecratur, Christum habere pro capite, qui factus est Ecclesiae caput, et omnia quae Christi sunt, illum cognoscere, omnemque illius cognitionem, quantum licet, habere, cum constituantur in ea quae principatum eius spectant; omnem praeterea mentem, et rationem, et sensum secundum Christum efformare, et accomodare, eumque cervicem levi Christi iugo submittere, nihilque agere praeter ipsius sententiam, quoniam Ecclesiam ipsius super caput, et cervicem per Evangelium suscepit. Insuper Consecrator, et assistentes Episcopi ambabus manibus caput Consecrandi tangunt, dicentes: *Accipe Spiritum Sanctum.* Ritum hunc, quantum ad manuum impositionem attinet, a Synagoga in Ecclesia traductum, atque ab Apostolis observatum; et per eorum Successores ad nos trasmisso fuisse, ostendit inter alios Gulielmus Beveregius ad Canonem primum Apostolorum, notatque Morinus de Sacris Ordinationibus Exercitatione II. cap. 1. tam Graecos, quam Latinos Libros Pontificales veteres, et recentiores in consecratione Episcopi praescribere manuum impositionem; imo et Sanctos Patres, cum Episcopatus causam allegant, ad manuum impositionem con fugere, semperque asserere, per manuum impositionem aliquem Episcopatus gratiam consecutum, vel ordinatum, vel factum Episcopum. Certe ea usum fuisse Paulum in ordinatione Timothei, testantur ambae illius ad eum scriptae Epistolae. Constat etiam ipsi manuum impositioni adscriptam fuisse ab eodem Apostolo, et a saeculis passim Scriptoribus productionem gratiae Spiritus Sancti: *Admoneo te, inquit Apostolus in Epistola II. ad Timotheum*

capite primo ut resuscites gratiam Dei, quae data est in te per impositionem manuum mearum.

XII. Expleta oratione, *Propitiare Domine*, recitat Consecrator Praefationem, quae quidem in antiquo Romano Ordine eisdem versiculis, ac responsionibus, uti in nostro Pontificali exlat. Celebris in Ordinatione Episcoporum est caeremonia sacrae Unctionis. Ex antiquo Romano Ordine apud Hittorpium ubi Consecrator ea verba protulerit, *Comple in Sacerdote tuo, mysterii tui summam, et ornamenti totius glorificationis instructum caelstis unguenti flore sanctifica, admonetur idem Episcopus Consecrator, ut mittat Chrisma in caput Episcopi in modum Crucis, cum iis scilicet verbis: Ungatur et consecretur caput tuum caelesti benedictione in ordine Pontificali, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Eundem ritum praescribit Sacramentarium Gregorianum, Pontificale Caturcense, Pontificale Egberti Eboracensis, idemque duo Pontificalia Beccensis Monasterii. Mysticas rationes, cur Episcopus sacro Chrismate in capite ungitur, expavit Amalarius Fortunatus Lib. II. de Ecclesiasticis Officiis, cap. XIV. Primo, quia Caput Ecclesiae constituitur; sicutque Christo assimilari debet, qui, secundum etymologiam, unctus est, et ideo ad significandam in Christo gratiam capit, capite quoque Episcopus ungitur. Secundo, quia prae ceteris obstringit se ad praestantissimum Charitatis actum, ad dandam scilicet animam pro oviis suis; iuxta illud Salvatoris Domini: *Bonus pastor animam suam ponit pro oviis suis*. Possem hic referre plerasque alias illius ritus explicationes, sed ne in longum nostra oratio abeat, satis hic erit recensere locum egregium Innocentii III. qui Episcopalis Unctionis integrum ritum nobis explicat in cap. 1. de Sacra Unctione Lib. I. Decretalium, tit. XV. ubi sic inquit: *Caput autem ungitur balsamo charitatis, ut Episcopus diligat Deum ex toto corde, ex tota mente sua, et proximum suum sicut seipsum. Caput inungitur propter auctoritatem, et dignitatem. Caput enim ungitur, ut ostendatur illius repraesentare personam, de quo dicitur per Prophetam: Sicut unguentum in**

capite eius, quod descendit in barbam Aaron. Vide Hallier, de Sacris Ordinationibus, cap. X. de Sacra Unctione art. IV. §. IV. et art. V. §. III. Quamvis in Sacramentario S. Gregorii nulla habeatur mentio de unctione manuum Episcopi in sua Ordinatione facienda; extat tamen ea caeremonia et in Antiquo Romano Ordine, et in priscis Pontificalibus, et apud pervetustos Ecclesiae Scriptores. Quid ea manum Episcopalem unctione significet, explicat Innocentius III. in laudato cap. 1. de Sacra Unctione: *Per manus opera intelliguntur, iuxta illud: Manus meae distillaverunt myrrham. Manus igitur inunguntur oleo pietatis, ut Episcopus operetur bonum ad omnes; maxime autem ad domesticos Fidei*. Et infra: *Manus Episcopi inunguntur, ut ostendatur accipere potestatem benedicendi, et consecrandi*. Scite sapienterque ostendit Franciscus Hallier de Sacris Ordinationibus, ubi agit de sacra Unctione, non sufficere Episcopis, quod eorum in Sacerdotio manus inunctae fuerint, sed iterum, cum consecrantur, inungi debere, multis ex rationibus. Primo quidem, quia ad benedicendum manus eorum sanctiores efficiendae sunt. Secundo, quia ad operiosius ministerium, et honorificentius officium consecrantur. Tertio, quia, cum opes Ecclesiae in ipsorum potestate consistant, maiores largiendi habent occasionem.

XIII. Baculum Pastoralem, de quo alibi diximus, in Consecratione Episcopi traditum, pluribus veterum testimoniis comprobatur. Concilium Toletanum IV. Canone XXVII. restituendis Episcopis suae dignitati, qui innocentes post depositionem declarati sunt, inter alia Episcopalis insignia dignitatis, Baculum reddi praecepit, quia scilicet illum quoque, cum ordinarentur, perceperunt. S. Isidorus Hispalensis Lib. II. de Officiis Ecclesiasticis, capite quinto ritum Consecrationis Episcopi explicans, de Baculi traditione ita inquit: *Huic autem (Episcopo), dum consecratur, datur Baculus, ut eius indicio subditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat*. Exscripsit hunc quidem locum Synodus Aquitanensis capite IX. Illud quoque de Baculo notandum

est, in Ordine antiquo Romano prius tradi Episcopo annulum, quam ipsum Baculum. Id quod etiam liquet ex plerisque priscis Pontificalibus Libris. Certat de antiquitate cum Baculo Annulus Episcopalis, quippe quem et S. Isidorus, et Concilium Toletanum IV. Canone XXIX. ornamentis Episcopalis adnumerarunt; ut proinde etiam hanc caeremoniam iure merito admodum antiquam dicat Morinus de Sacris Ordinationibus Parte III. Exercitatione II. cap. II. num. V. Insuper ea Episcopi Consecrationis verba: *Accipe Evangelium, et vade, praedica populo tibi commisso, aperte ostendunt, munus esse proprium Episcoporum Evangelium praedicandi plebi sibi assignatae.* Sequitur osculum pacis quo Episcopus Consecrator, eiusque Collegae Consecratum Episcopum salutant sub ea verborum formula: *Pax tibi.* Quibus ille singulatim respondeat: *Et cum spiritu tuo.* Addubitari nequit, quin memoratus ritus antiquitus in Ecclesia tum Latina, tum Graeca servaretur. Recte etiam ritus mysterium exponit Simeon Thessalonicensis in opere de Sacris Ordinationibus, cap. VII. *Osculatur eum* (Episcopum reens Consecratum) *Episcopus Consecrator tamquam sibi dilectum, et qualem sibi, et sanctificatum et in Christo coniunctum.* Offert Consecratus Consecratori duos panes, et duo barilia vino plena iuxta nostrum Pontificale Romanum, vel duas phialas plenas vino, ex praescripto Pontificalium Moguntini, et Lugdunensis. Quod quidem munus consentaneum est cum veteri Ecclesiae disciplina. Ritum sacrae Communionis a novo Episcopo consecrato suscipienda ita describit Pontificale Ecclesiae Lugdunensis: *Postquam Consecrator communicaverit, mox priusquam digitos abluat, Consecratus a praemissis duobus Episcopis ante Altare deductus, de manu Consecratoris sacram Hostiam recipiat.* Attamen ex Pontificali Graecorum, per seipsum Consecratus Episcopus communicat, et aliis sacram Eucharistiam distribuit, nec genuflexus ante Altare, sed stans, et Altari innixus communicat. Cui ritui Romanum quidem Pontificale consentit, sicut etiam et illi Graecorum aequae ac Latinorum consuetudini, iuxta

quam is qui in Episcopum consecratur, simul cum Consecratore suo sub ultraque specie sacram Eucharistiam percipit. Corpus, ac Sanguinem Domini non genuflexus, sed stans ille capite inclinato, in reverentiae argumentum, ante ipsum Altare, eodem corporis situ, quo Consecrator, communicat; ut ad perfectam cum Consecratore similitudinem per consecrationem suam traductus esse videatur; cum e contra tam Sacerdotes, quam Diaconi, non in ipso Altari, sed ante Altare genuflexi ex communi Latinorum disciplina communicare iubentur.

XIV. Data benedictione in Episcopalis Ordinationis Missa, Consecrator benedit Mitram, eamque capiti novi Episcopi imponit. Meminit sane eius ritus Pontificale Moguntinum, in quo etiam ad impositionem Mitrae haec formula recensetur: *Pone signum in capite tuo, ut nullum praeter ipsum Deum Creatorem tuum amatorem admittas in nomine Domini.* Longe ante annum Christi millesimum Chirotecas Episcopo traditas religiose fuisse in sua Consecratione constat, ex pluribus Pontificalibus Libris. Legimus quippe in antiquo Ordine Romano, dum Electus Chirotecis induitur, hanc dici ab aliis Episcopis Orationem: *Immensam Clementiam tuam, omnipotens et piissime Deus, humiliter rogamus, ut manus huius famuli tui, sicut exterius obducuntur manicis ipsis, sic interius aspergantur rore tuae benedictionis, ut quaecumque per eas benedicenda, vel consecranda sunt, per te benedicantur, et consequentur.* Per eumdem. Porro per Chirotecas, castitatem, et munditiam denotari, ut manus, et operationes Episcopi sint mundae, et ab omni sorde inimunes, docet Guillelmus Durandus in suo Rationali Lib. III. cap. II. Quanta olim cum pompa, rituque religioso novus Antistes in Episcopali sede collocaretur, satis abundeque nobis significantum Libri Pontificales, tum veteres Graeci aequae, ac Latini Scriptores. Illud quoque addiscere licet ex Ecclesiae Scriptoribus pervetustis, morem fuisse plane antiquissimum, ut novus Episcopus in Throno positus, lecta Sacra Scriptura, sermonem in eam ficeret: qui sermo enthonisticus a tempore et circumstantiis, in quibus habi-

tus erat, appellabatur. Quamquam autem sacri hymni, et Cantica post Ordinationem Episcoporum, dum in Throno collocabantur, cani passim in Ecclesia consuerint, mos tamen fuit, ut potissimum hymnus *Te Deum Laudamus* decantaretur. Solemnam benedictionem non in medio Altaris positus, ut prescribit Pontificale Romanum, sed stans in Cathedra Episcopali novus Episcopus populo dabat. Apud Latinos propria est profecto solemnis Episcopi benedictio, quae sub ea concipitur formula: *Sit nomen Domini benedictum.* Meminit quippe illius inter alios priscus Auctor Guillelmus Durandus Lib. V. *sui Rationalis*, cap. LIX. ubi etiam tradit Episcopum benedicentem tenere manum more Aaron super populum elevatam, et exemplo Jesu Christi, qui ut habetur Actorum Capite primo, ascensurus in Caelum, elevatis manibus, discipulis suis benedictionem imperitus est. Manu item plena ipsum signum Crucis in Benedictione formari solet, hoc est quinque digitis, ad quinque vulnera Jesu Christi significanda, uti observat Stephanus Duranti Lib. II. *de ritibus Ecclesiae Catholicae*. Tribus nonnulli olim Cruces digitis exprimebant, quia auctore Innocentio III. Lib. II. *Mysteriorum Missae*, cap. XLV. sub invocatione Trinitatis ipsae Cruces effingebantur.

CAPUT XIII.

De ritibus ad Sacramentum Matrimonii pertinentibus.

I. Matrimonium iam inde a prima mundi origine Deo auctore institutum, ac deinde a Christo Domino ad Sacramenti dignitatem evectum, quamvis semper sanctum ac inviolabile apud omnes fere gentes habitum fuerit, inventi sunt tamen nonnulli, qui nuptias tanquam rem illicitam tenebant. De personis matrimonii vinculo coniungendis multa disserunt Theologi et Canonistae, que a nobis ultra praetermittuntur, nonnulla quoad antiquos eius celebrandi ritus hic adnotare contenti. In primis

ergo Matrimonio praecedebant sponsalia, seu futurarum nuptiarum promissa foedera, deinde conficiebantur tabulae matrimoniales, pacta seu conditions futuri matrimonii continentes, quae tabulae signatoriis, eorum qui interfuererit annulis, obsignabantur. Eundem praeterea sponsaliorum contractum munera comitari solebant, quibus sponsa a sposo, et quandoque contrarie, donabatur. Huiusmodi munera, quae *arrhae* et *pignora* vocantur, et apud Christianos etiam usurpata fuerunt, meminit Gregorius Turonensis cap. XX. *de vitiis Patrum*. Inter munera in sponsaliis dari solita erat *annulus*, qui a viro feminae dabatur ante nuptias, dictus propterea a Tertulliano *Apologet.* cap. VI. *pronubus*. Meminit huius ritus Gregorius Turonensis in Libro *de vitiis Patrum* cap. XX. ubi agit de Leobardo, qui postea reclusus vixit in Monasterio. Sanctus Isidorus Libro XX. *Etymologiarum* id ipsum de annulis a sposo sponsae dono datis testatur, addens mulieres toto suea vitae curriculo illis tantum annulis uti, qui a viro mittebantur, nec nisi duos in digitis gestare solitas. Idem praeterea de *Divinis Officiis* capite XVIII. eundem annuli ritum docet adeo sanctum ac religiosum in Ecclesia habitum, ut in sponsaliis praetermittere nefas prope duceretur; per illam enim annuli donationem et acceptiōem mutua fides in coniugio servanda significari credebatur, sive potius casti amoris veluti nodo ac vinculo futurorum coniugum corda irretiri. Medio autem aevo passim annulus in ipsomet nuptiarum die a sposo sponsae tradebatur ante ipsas Ecclesiae fores. Sacerdos enim annulum primo accipiebat, atque super illum benedictionem quamdam recitabat. Ut initis sponsaliis maius robur ac firmitas accederet, simulque ne ansa clandestinis nuptiis praeverberetur, quidam testium numerus requirebatur: quorum nomine venire videntur adfines atque amici ex utraque parte sponsaliorum celebrationi admissi. Quot autem testes interesse deberent, non satis liquet.

II. Constituto ad celebrandas nuptias die adveniente, sponsus, et sponsa benedicendi a parentibus sistebantur